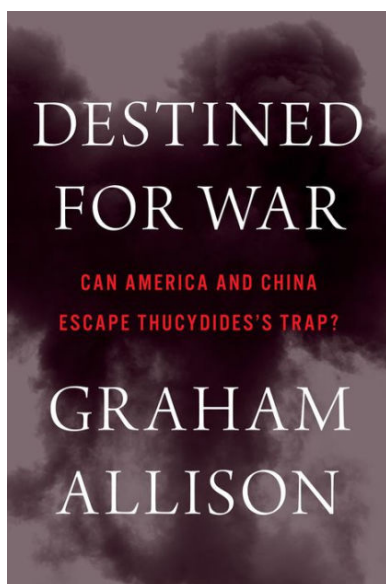
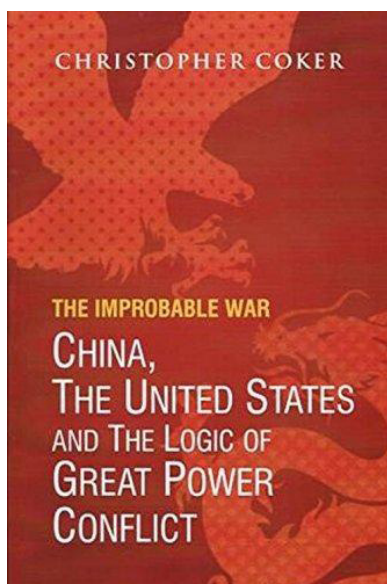

*Младен Лишанин**
Институт за политичке студије, Београд

МЕЂУНАРОДНИ СИСТЕМ И УСПОН КИНЕ**

Christopher Coker, *The Improbable War: China, The United States, and Logic of Great Power Conflict*, Oxford University Press, New York, 2015.

Graham Allison, *Destined for War: Can America and China Escape Thucydides' Trap?*, Houghton Mifflin Harcourt, Boston – New York, 2017.

* Контакт: mladen.lisanin@yahoo.com

** Овај рад је настао у оквиру пројекта бр. 179009, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије

Економско-политички успон Кине почетком двадесет првог века једна је од главних тема већине теоријских и практичних расправа у савременим међународним односима. Пројекат који је започео економским опоравком, и последично високим стопама раста у време Денг Сјаопинга, неколико деценија касније почео је да добија међународно-политичку, па и војну димензију, изазивајући, у кинеском суседству, али и широм света, широк спектар тактичких и стратешких реакција.

Неки од најутицјанијих стратешких мислилаца на западу, попут Хенрија Кисинџера,¹ Џона Миршајмера² или Збигњева Бжежинског³ – да поменемо само неке – препознали су значај успона Кине, и тумачили га, углавном, кроз призму америчко-кинеских односа у историјској и савременој перспективи. Кина је, наиме, постала далеко најозбиљнији изазивач Сједињених Америчких Држава, најпре у регионима који су, током америчког „униполарног момента“, били сматрани областима од великог стратешког значаја, попут југоисточне Азије, Блиског Истока, или централне и источне Европе, да би данас пројекција новоостварене кинеске моћи досезала до готово свих делова планете. Ове околности навеле су велики број истраживача међународне политике да питање америчко-кинеских односа тумаче у кључу такозване Тукидидове замке, односно, претпостављене опасности да између хегемона у опадању и његовог све снажнијег изазивача избије оружани сукоб који би, у овом случају, несумњиво уздрмао саме темеље међународног система.

Аутори двеју запажених књига насталих у овом контексту су Кристофер Кокер, професор међународних односа на Лондонској школи економије и политичких наука, и Грејем Алисон, професор са Универзитета Харвард и писац једне од најзначајнијих књига у историји науке о међународним односима, *Essence of Decision: Explaining the Cuban Missile Crisis* из 1971. године – о кризи која је, након Другог светског рата, довела свет најближе директном сукобу двеју тадашњих суперсила: Сједињених Америчких Држава и Совјетског Савеза.

Мада су наслови Кокерове и Алисонове књиге наизглед битно другачије интонирани („невероватни рат“, тј. рат који се вероватно неће догодити код Кокера, насупрот „предодређенима

1) Henry Kissinger: *On China*, Penguin Books, London, 2011 (видети приказ Дејана Бурсаћа у: *Политика националне безбедности* 2/2015, стр. 115-119).

2) Џон Миршајмер: *Трагедија политике великих сила, измењено и допуњено издање*, Удружење за студије САД у Србији, Београд, 2017, стр. 437-487.

3) Zbigniew Brzezinski: *Strategic Vision: America and the Crisis of Global Power*, Basic Books, New York [NY], 2012.

за рат“ код Алисона), и мада су им категоријално-методолошке поставке веома различите, ови аутори заправо стижу до сличних закључака: директан оружани сукоб Сједињених Држава и Кине далеко је од неизбежног, али је још даље од немогућег. У војној сфери, Сједињене Државе су још увек неприкосновена сила – између осталог, али не само, због величине материјалних улагања у сопствене безбедносно-одбрамбене капацитете – али се и кинески капацитети, квалитативно и квантитативно гледано, сваке године приближавају америчким. У погледу обима економије, Кина прети да престигне САД и Европску унију према номиналној висини бруто домаћег производа у деценијској перспективи, док према висини БДП-а приказаног у односу на паритет куповне моћи, Кина већ предводи глобалну листу земаља. Посматрајући сличне епизоде кроз модерну историју света (а код Алисона их има укупно 12, од шпанско-португалског ривалства у петнаестом веку, до немачко-франуско/британског у Европи после Другог светског рата), неки аутори су закључили да је потпуно мирољубив успон Кине готово немогућ (видети поменуто поглавље у *Трагедији политике великих сила* Џона Миршајмера). Ово није закључак који деле Кокер и Алисон – међутим, обојица сматрају да се могућност оружаног сукоба никако не сме потценити.

Према Кокеру, стратешке културе и стратешки наративи Америке и Кине су битно другачији, што отежава али не онемогућава разумевање међусобног глобалног понашања. Истовремено, односи великих сила, историјски посматрано, одвијају се по својеврсној унутрашњој логици, а савремени америчко-кинески односи нису први пут у историји да је успон једног изазивача узроковао страх или несигурност код доминантне силе (што је главна премиса „Тукидидове замке“), па је отуда драгоцено, уз све ограде, окренути се доступним искуственим примерима и историјским аналогијама. Поред античког примера Спарте и Атине из Тукидидове *Историје Пелопонеског рата*, и Кокер и Алисон посвећују значајну пажњу Првом светском рату и британско-немачким односима које виде као главни структурни узрок његовог избијања.

Истовремено, управо богатство историјског искуства, уз свест о опасностима које вребају услед инертног препуштања актера наизглед незауостављивим међународним процесима, као и дубока и сложена међузависност њихових економија, дају разлога за оптимизам да ће САД и Кина стратешки промислити будућност својих односа и активно избегавати деловање које би повећало ризике од директне конфронтације. Ово је, међутим, само један аспект најважнијег билатералног односа у двадесет првом веку.

Могућност да америчко-кинески рат избије „случајно“ готово је немогуће отклонити. Позивајући се на стратешку мисао Томаса Шелинга, Алисон наглашава да стратешко надметање великих сила, нарочито нуклеарних, увек има аспект „игре кукавице“, која у сваком тренутку може, потпуно непланирано, да се отргне контроли. Опасност да се овако нешто догоди је утолико већа што обе силе имају мреже савезника и/или клијената, нарочито у Азији, што увећава број релевантних актера и чини држање стратешке динамике под контролом додатно компликованим. Алисон види пет различитих сценарија који, мимо воље и планова главних актера, могу довести до отвореног сукоба.

Имајући у виду близину ратних бродова САД и Кине у Јужном кинеском мору, постоји реална могућност да „игра кукавице“ постепено или нагло ескалира у оружани сукоб неvezано за оригиналне планове било које од укључених страна. Као друго, у случају одлуке политичког руководства на Тајвану да одлучније крене путем успостављања потпуне политичке независности, Пекинг би сасвим сигурно реаговао оштро и ни у ком случају није извесно да ова реакција не би укључивала и употребу силе. Тада би традиционално блиски америчко-тајвански односи били на испиту јер је тешко замислити да би Кина толерисала мешања било које треће стране у оно што сматра својим унутрашњим питањем. Као треће, сукоб би могао да избије због односа једне од двеју страна са неком трећом државом, и у овом смислу Алисон види кинеско јапанске односе као најризичније – посебно с обзиром на територијални спор око острва Сенкаку/Диаоју у Источном кинеском мору. Као четврто, будући да САД и Кина имају клијенте на обема странама корејског сукоба, ескалација на Корејском полуострву би подразумевала изузетно висок ризик од увлачења двеју великих сила у непосредно оружано надметање. На крају, сукоб мирним средствима, какав је – барем наизглед – трговински рат, такође може да ескалира уколико се њиме не управља на стратешки промишљен начин: Алисон излаже читав сценарио ескалације сукоба од трговинског до оружаног, подстакнуте употребом сајбер технологија.

Сукоб који би се тако развио, каже Кокер, био би несумњиво један од најдеструктивнијих које је свет икада видео – свакако у погледу економског и материјалног уништења, а врло вероватно и у погледу људских жртава. Иако су, генерално говорећи, директни сукоби великих сила све ређи међународни феномен, они су сваки пут када се ипак догоде све разорнији. Отуда је, према Кокеру, изузетно важно не подлећи илузији статистике и сматрати ратни сукоб великих сила застарелим, искорењеним, и отуда немогућим.

Друга његова важна напомена јесте да концепту међузависности не треба придавати свемогућа својства: другим речима, иако је сарадња комплексна и интензивна, надметање остаје кључни облик односа међу великим силама. Америка и Кина би погрешиле ако би прецениле могућност да други актер увек и конзистентно доноси рационалне одлуке, исто као и кад би рат сматрале потпуно невероватним исходом развоја односа.

Како би се могућност за остваривање сваког негативног сценарија свела на минимум, Алисон износи четири напомене, у складу са којима би требало (пре свега са америчке стране) промишљати динамику кинеско-америчких односа. Најпре, као оквир за анализу, и на њој утемељене спољнополитичке потезе, треба узети „структуралну стварност“ – односно, дистрибуцију материјалне моћи у оквиру међународног система (на овај начин, Алисон је експлицитно пригрлио реалистичку школу међународних односа, чије су поставке имплицитно присутне у готово целокупном тексту књиге). Затим, важно је примењивати лекције и искуства која пружа историја – наравно, уз свест о томе да, иако је мало који савремени феномен без преседана у досадашњој историји, натегнута употреба историјских аналогја такође може заварати доносиоце одлука и потенцијално допринети ескалацији (Кокер ће на једном месту, цитирајући Нила Фергусона, рећи да историја недовољно пажње посвећује „ратовима који се нису догодили“). Треће, неопходно је прихватити да је целокупна америчка постхладноратовска стратегија суочавања са Кином патила од унутрашњих контрадикција, што је Алисонов начин да каже да је била неадекватна и у великој мери лишена садржаја: као таква, она углавном није добра основа за осмишљавање будућих потеза. На крају, за разлику од досадашње праксе, важно је размотрити све стратешке алтернативе, укључујући и оне чија се примена на први поглед чини „непријатном“ за америчке доносиоце одлука и јавно мњење – Алисон разматра неколико стратешких опција од којих свака има одређене предности и мане, али које морају бити на столу пре него што се начин будућег решавања кинеског проблема стратешки формулише.

Нужан услов за успешну формулацију будуће стратегије за америчко-кинеске односе, каже Кокер, јесте да се прецизно дефинише врста постављеног изазова: „тешко је проценити квалитет стратегије ако изазов није адекватно дефинисан, а када квалитет стратегије не може да се процени, тада је немогуће одбацити лошу стратегију или побољшати добру“. С обзиром на чињеницу да се свет, услед деловања различитих фактора, налази у свакако најтурбулентнијем периоду од краја Хладног рата (а у погледу директ-

ног надметања великих сила, вероватно чак и од Другог светског рата), значај односа двеју водећих сила додатно је увећан: од овог билатералног односа у великој мери зависи дугорочна будућност и (не) стабилност целокупног међународног система. Потреба за разборитим и минуциозним стратешким промишљањем америчко-кинеске динамике, на обема странама, утолико је већа.

Чињеница да су две књиге, између чијег објављивања су протекле две веома турбулентне глобалне године, заправо толико сличне у анализама, прогнозама и препорукама (мада не и у истраживачком дизајну и методологији), говори о томе да се перспективе америчко-кинеских односа за то време нису значајније промениле. У том смислу, најновији трговински рат који је америчка администрација повела против Кине више се може тумачити као симптом ранијих супротстављености него као аутентично нов развој. Истовремено, кинески успон и америчко релативно опадање настављају да окупирају пажњу истраживача⁴ и доносилаца одлука у овим двома државама, али и широм света. Са изузетком Џона Миршајмера, ретко ко од стручњака износи одлучне прогнозе будућег начина на који ће тећи међународни успон Кине, и последица које ће то имати на америчко-кинеске односе. Кокер чак експлицитно каже да му предвиђање није било истраживачка намера, већ је желео да о овој проблематици обликује „приче“, које би читаоцима биле од користи у даљим промишљањима. По њему, питање како би уопште изгледала победа у евентуалном америчко-кинеском рату, готово да не може имати одговора: разлог за то су различита виђења феномена рата у Кини и Америци, заснована на другачијим стратешким културама, као и развој информационах технологија, које не мењају само начине вођења модерних ратова, већ у истој мери и њихове исходе. Имајући у виду висину улога, свакако је боље да свет никада не сазна како изгледа победа једне стране у потенцијалном америчко-кинеском оружаном сукобу.

Да би се ово избегло, каже Кокер, важно је да обе силе учине све да избегну поморску трку у наоружању и милитаризацију свемира, као и да препознају разорну моћ сајбер простора, истовремено се ангажујући у отвореном стратешком дијалогу који би подразумевао и дискусију о вредностима. Надметање остаје кључ-

4) Видети, нпр., изванредну нову књигу Џошуе Шифринсона – Joshua R. Itzkowitz Shiffrin: *Rising Titans, Falling Giants: How Great Powers Exploit Power Shifts*, Cornell University Press, Ithaca [NY], 2018; или разматрање овог питања у последњим књигама Џона Миршајмера – John J. Mearsheimer: *The Great Delusion: Liberal Dreams and International Realities*, Yale University Press, New Haven [CT] – London, 2018, стр. 190-229., и Стивена Волта – Stephen M. Walt: *The Hell of Good Intentions: America's Foreign Policy Elite and the Decline of U.S. Primacy*, Farrar, Straus and Giroux, New York [NY], 2018, стр. 33-36, 226-248.

ни облик односа великих сила, али оно не мора имати облик игре нултог збира. На сличном трагу је и Алисон: он сматра да је нужно прецизирати шта су витални интереси сваког актера, разумети шта су спољнополитички циљеви (нарочито кинески), размишљати стратешки и на крају, али не и најмање важно, фокусирати сопствене капацитете превасходно на решавање унутрашњих проблема. С обзиром на нијансираност понуђених анализа и практичних предлога, на репутацију ауторâ из чијих пера долазе представљене студије, и на свакодневну међународну стварност која конзистентно потврђује њихове налазе и препоруке, њихове књиге ће, чини се представљати вредне стратешке путоказе за наредну генерацију међународних теоретичара и доносилаца одлука – осим у случају да их Миршајмер брутално демантује.